

POPULARNONAUKOWE STRESZCZENIE PROJEKTU

Projekt badawczy „Sztuka polska wobec surrealizm” dotyczy mało opracowanego, ale istotnego problemu relacji sztuki polskiej z francuskim i międzynarodowym surrealizmem. Odpowiadać będę między innymi na pytanie, w jaki sposób artyści w Polsce, poczynając od lat 40. XX wieku, interesowali się sztuką i teorią surrealizmu oraz, jaki wpływ miało to na ich sztukę. Z pewnością głównym obszarem badawczym są lata 40. XX wieku. Jednak niektóre problemy związane z twórczością wybranych artystów i krytyków w kontekście surrealizmu wychodzą poza granice lat 40.

W moich badaniach będę więc sięgać wcześniej, w dekadę lat 30., jak i w dekady lat 50. a nawet 60. W obszarze badań znajdują się artyści ważni dla polskiej sztuki całego okresu powojennego, jak Tadeusz Kantor, Jerzy Nowosielski, Erna Rosenstein, Jadwiga Maziarska, Zbigniew Dłubak, Marian Bogusz, Jerzy Kujawski, Bogusław Szwacz, Alfred Lenica oraz Mieczysław Porębski jako teoretyk sztuki. Twórczości ich nie badam jednak w całej rozciągłości, pytam zaś o specyficzne wątki. Po pierwsze o to, co wiedzieli o francuskim surrealizmie oraz kierunkach pokrewnych począwszy od lat wojny. Po drugie, o to jaki był ich stosunek do surrealizmu w okresie międzywojennym, jeśli urodzili się na tyle wcześnie. Po drugie o to, w jaki sposób wpłynęło to na przyjmowane postawy zarówno w latach 40. XX wieku, jak i w następnych dekadach.

Twórczość artystów, których wymieniłam, omówiona będzie nie w całości, ale w szczególnych interesujących mnie przecięciach. Np. Erna Rosenstein będzie w mojej pracy kluczową artystką dla omówienia problemu reprezentacji Zagłady w sztuce, reprezentacji dla której kluczowe są właśnie techniki i motywy sztuki surrealizmu. Zastanowię się nad tym, w jaki sposób awangardowe modele sztuki współczesnej, a po stronie awangardy umieszczam surrealizm, umożliwiły otwarcie języka sztuki na problemy traumatycznej pamięci wydarzeń wojny. Na przykładzie malarstwa Mariana Bogusza oraz fotografii Zbigniewa Dłubaka ukazę szeroko znany, ale ciągle za mało dotąd zinterpretowany fragment polskiej sztuki. Będę przekonywać, że artyści ci, podejmując w swoich pracach problem kolonializmu poprzez metaforę podróży w dalekie kraje, starali się jednocześnie opisać własne „tu i teraz”. Chodzi o sytuację kraju, który przeżył drugą wojnę światową. Jej najbardziej drastyczne wydarzenia rozegrały się właśnie na terenie Polski, a uzasadnione jest jej rozpatrywanie także w kategoriach kolonialnych. Będę ukazywać sztukę powstającą w środowiskach warszawskich oraz krakowskich nowoczesnych jako tę, która była jedną z najwcześniejszych moralnych odpowiedzi na wyzwanie dania świadectwa wojennej przemocy. Będę także dowodzić, że właśnie surrealizm był tym językiem, obok innych awangardowych technik i modeli reprezentacji, który umożliwił przekazanie najtrudniejszych śladów pamięciowych, afektów i obrazów związanych z doświadczeniem wojny.

Przyjmuję szeroką definicję surrealizmu, zgodnie z przekonaniem, że w latach 40. XX wieku był to już kierunek rozproszony, posiadający wielu przedstawicieli w różnych krajach i nie operujący jedną stylistyką, a którego cechy są bardziej strukturalne i ideowe niż formalne. Cech tych będę szukać w kilku obszarach. Po pierwsze, w szczególnym stosunku do obrazu. Obraz surrealistyczny to zatem nie taki, w którym przedstawione są fantazyjne lub senne wizje, ale w którym zniesione zostaje przeciwstawienie między reprezentacją a fantazją, dokumentem a wizją. Następnie pokażę surrealizm i jego pochodne jako najbardziej interesującą kontrpropozycję dla realizmu dla artystów w Polsce w latach 1945-1949. Mam na myśli także realizm w jego najbardziej prymitywnym wydaniu w postaci realizmu socjalistycznego. Po drugie istotny będzie dla mnie surrealizm jako postawa polityczna, w której lewicowość łączy się z krytyką totalitaryzmu. Będę ukazywać surrealizm lat 40. XX wieku, który zarówno w Pradze, jak w Krakowie, Warszawie, Bukareszcie czy nawet częściowo w Paryżu, był na pozycji dysydenckiej.

Nowością mojego ujęcia będzie analiza krytycznej recepcji surrealizmu dokonana zarówno na przykładach krytyki literackiej jak i krytyki artystycznej. Drugim zamierzeniem, którego dotąd jeszcze nie zrealizowano, będzie zestawienie w jednej pracy przedwojennej i powojennej krytycznej recepcji surrealizmu w Polsce. Badania i kwerendy będą obejmować muzealne zbiory sztuki oraz kolekcje prywatne, archiwa krajowe i zagraniczne oraz prasę literacką i artystyczną z lat 30. i 40. XX wieku, a także, pod kątem wybranych problemów, w późniejszym okresie. Rezultatem badań będzie publikacja książki.